

АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ШНЯГІН ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

УДК 343.131.5

**РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІЇ ЗАХИСТУ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

**12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність**

**Автореферат дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук**

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті державної податкової служби України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
БАРАБАШ ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА,
Інститут законодавства Верховної Ради України, головний консультант

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
НАЗАРОВ ВІКТОР ВОЛОДИМИРОВИЧ,
„Інститут повітряного і космічного права та масових комунікацій” Національного авіаційного університету, доцент кафедри кримінального права та процесу

кандидат юридичних наук, доцент
ПИСЬМЕННИЙ ДМИТРО ПЕТРОВИЧ,
Київський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

Захист відбудеться “07” липня 2010 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.731.03 в Академії управління Міністерства внутрішніх справ (02121, м. Київ, вул. Колекторна, 4).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Академії управління Міністерства внутрішніх справ (02121, м. Київ, вул. Колекторна, 4)

Автореферат розісланий “03” червня 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Ю. Хабло

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Забезпечення прав і свобод людини визначає розвиток більшості країн на шляху політичної демократії, економічного прогресу та співробітництва, виступає одним із основних завдань процесу реформування українського суспільства, що набуває особливого значення в контексті європейської інтеграції України. Проголошення в Конституції України курсу на формування правової держави, визначення нею головного обов'язку держави як утвердження прав та свобод людини неминуче виводять на перший план проблему ефективності юридичного забезпечення прав людини, зокрема ефективності захисту цих прав. Отже, сама концепція правової держави закладає об'єктивні передумови для конструювання й аналізу специфічного права людини на ефективний захист її прав та свобод. Крім того, дане право гарантується особою низкою міжнародно-правових документів, які формулюють його, зазвичай, як право людини на ефективний національний юридичний засіб захисту. Розвиток демократії у суспільстві передбачає як основну умову реальне гарантування прав і свобод особи.

Однією із основних гарантій у цій сфері є забезпечення права особи на захист від кримінального переслідування, що виражається в реалізації функції захисту в кримінальному процесі.

Кримінально-процесуальне право України на сучасному етапі знаходиться в стані оновлення, про що свідчать численні зміни, внесені до Кримінально-процесуального кодексу України (так звана „мала судова реформа”); розробка нових нормативно-правових актів: Проекту нового Кримінально-процесуального кодексу України (реєстр. № 1233), Проекту нового Закону „Про адвокатуру” (реєстр. № 7051) тощо. Саме права особи мають стати найголовнішою метою перетворень, які покликані принципово змінити стосунки між державою і людиною. Дослідження питань щодо місця і ролі функції захисту у структурі кримінально-процесуальної діяльності, можливостей реалізації її визначеними законом суб'єктами зумовлено необхідністю визнання й послідовного закріплення у національному законодавстві міжнародно-правових норм і стандартів вирішення соціально-правових конфліктів.

Проблемам удосконалення кримінально-процесуального права в частині захисту прав суб'єктів кримінального процесу присвячено чимало наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених: В. Д. Адаменка, С. А. Альперта, А. М. Бірюкової, А. Д. Бойкова, Т. В. Варфоломеевої, Є. І. Виборнової, В. Г. Гончаренка, С. В. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, Н. О. Дмитреєвої, А. М. Левина, О. Ю. Львової, В. Т. Маляренка, М. А. Маркуш, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, А. В. Молдована, В. В. Назарова, В. Т. Нора, О. В. Острогляда, Д. П. Письменного, В. М. Савицького, О. Д. Святоцького, С. В. Слінька, Ю. І. Стецовського, М. С. Строговича, Н. М. Таварткіладзе, В. М. Тертишника, Р. А. Чайки, О. Г. Шила, М. Є. Шумила і ряду інших, які стали фундаментальною базою для подальшого дослідження питань, що розглядаються.

Особливої уваги заслуговують комплексні монографічні дослідження участі захисника у кримінальних справах, проведені І. Ю. Гловацьким і Я. П. Зейканом; правового захисту особи в кримінальному процесі України Ю. О. Гурджі, а також

дослідження функції захисту в кримінальному процесі України П. М. Маланчука і правових, теоретичних та прикладних проблем функції захисту В. О. Попелюшка.

Однак, у працях вказаних вчених питання визначення сутності функцій в кримінальному процесі висвітлені фрагментарно (окрім докторської дисертаційної роботи В. О. Попелюшка), основна увага приділена лише одному із суб'єктів функції захисту – захиснику, а в роботі В. О. Попелюшка, крім того, – інституту захисту в широкому розумінні. Поза дослідженням залишилися питання: значення функції захисту в кримінальному процесі, її взаємозв'язок з іншими напрямками діяльності суб'єктів кримінального процесу, класифікації суб'єктів функції захисту та проблеми реалізації ними функції захисту на різних стадіях кримінального провадження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету ДПС України на 2008–1010 р.р., планів наукових досліджень МВС України (п. 4 Пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергової розробки і впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ на період 2004–2009 р.р., затверджених наказом МВС України від 5 липня 2004 р. № 755); у межах Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006 та Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 31/2008.

Дослідження є частиною науково-дослідної теми кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Національного університету ДПС України „Злочини у сфері оподаткування в структурі загальнокримінальної злочинності (попередження, виявлення, розкриття, розслідування)”, яка затверджена в УкрІНТЕІ (державний реєстраційний номер – 0109U0005079), де автор є одним із виконавців.

Мета і завдання дослідження. У дисертаційному дослідженні поставлено за мету на підставі вивчення, аналізу та узагальнення слідчої і судової практики дослідити функцію захисту й проблеми її реалізації під час кримінального провадження.

Відповідно до поставленої мети визначені основні **завдання** дисертаційного дослідження:

- аналіз наукових досліджень та стану сучасної правової доктрини щодо вивчення процесуальних функцій як напрямів діяльності їх суб'єктів в кримінальному процесі;
- визначення поняття, місця і ролі функції захисту в кримінальному процесі;
- виявлення співвідношення правових категорій: „захист”, „право на захист”, „функція захисту”;
- класифікація суб'єктів функції захисту в кримінальному процесі, їх загальна характеристика, визначення повноважень вказаних осіб і гарантій реалізації їх на різних стадіях кримінального провадження;
- з'ясування процесуального статусу захисника у кримінальних справах, як одного із основних суб'єктів функції захисту;

– формулювання пропозицій щодо удосконалення кримінально-процесуального законодавства в частині здійснення функції захисту.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають під час здійснення функції захисту суб'єктами кримінального провадження.

Предметом дослідження є реалізація функції захисту в кримінальному процесі України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність методів і прийомів наукового пізнання як загальнонаукових (діалектичний, історичний, логічний, системний аналіз тощо), так і спеціальних (документального аналізу, порівняльно-правового тощо). Так, діалектичний метод пізнання процесів, що відбуваються під час здійснення функції захисту у кримінальних справах, дозволяє розглянути їх у розвитку та взаємозв'язку, виявити усталені напрями і закономірності в цілому. Історично-правовий метод передбачає вивчення генезису наукових досліджень процесуальних функцій, зокрема, становлення і нормативне закріплення функції захисту у кримінальних справах у їх розвитку, виявлення зв'язку минулого і сьогодення (підрозділи 1.1, 1.2), системно-структурний підхід застосовувався при визначенні системи суб'єктів провадження у кримінальних справах та зв'язків між ними (підрозділ 2.1), виділенні стадій кримінального провадження (підрозділи 3.2, 3.3), логіко-семантичний підхід було використано для формулювання відповідних дефініцій та понятійного апарату (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2, 3.3). Важливого значення набуває також порівняльно-правовий метод, який дозволяє виявити переваги та недоліки зарубіжного досвіду (підрозділ 1.2), та соціологічний метод щодо з'ясування думки фахівців-практиків щодо проблеми, яка досліджується (підрозділи 1.1, 3.2, 3.3). Метод моделювання, аналізу та синтезу був використаний при розробці пропозицій з удосконалення законодавства. Специфіка досліджуваного об'єкта, його певною мірою міжгалузевий характер обумовили застосування цілого ряду наукових підходів: фундаментального, органічної єдності теорії і практики (підрозділи 1.1., 1.2, 1.3, 3.1), порівняльно-ретроспективного (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1), єдності логічного та системного підходу. Використання синергетичного наукового напрямку та комплексне застосування методів наукового пізнання сприяло дослідженню функції захисту в сукупності всіх елементів, єдності соціального змісту та юридичної форми, що сприяло підвищенню наукового й практичного значення отриманих результатів.

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертаційного дослідження склали наукові праці фахівців в галузі філософії, філософії права, теорії держави і права, конституційного, кримінального, кримінально-процесуального, цивільного процесуального права, інших галузевих правових наук.

Правову базу дисертаційного дослідження становлять приписи: Конституції України, Кримінально-процесуального кодексу України, Законів і постанов Верховної Ради України, Указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, міжнародно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері кримінального судочинства.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять узагальнення судової практики розгляду кримінальних справ за період 2004–2008 років (вивчено 260 кримінальних справ); результати опитування 145 представників органів (посадових осіб) досудового слідства та суду у Львівській, Тернопільській та Закарпатській областях; 112 захисників-адвокатів у Львівській, Тернопільській та Закарпатській областях; 540 респондентів серед населення; довідкові видання, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером розглянутих питань дисертація є новим за змістом комплексним теоретико-практичним дослідженням функції захисту в кримінальному процесі України.

До положень, які мають певний ступінь новизни, відносяться:

вперше:

- визначено функцію захисту як діяльність особи, що залучається до кримінального провадження як: підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений, виправданий, особа, щодо якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру чи примусових заходів виховного характеру, особа, стосовно якої проводилася попередня перевірка, закрито кримінальну справу або відмовлено у її порушенні; захисник та законний представник вказаних осіб; цивільний відповідач, його представник; що здійснюється з метою захисту прав і законних інтересів, відвернення чи зменшення наслідків притягнення до кримінальної відповідальності, поновлення порушених прав, способами і засобами, передбаченими нормами кримінально-процесуального законодавства України;
- обґрунтовано двохаспектність функції захисту: як певної процесуальної діяльності та як окремого інституту кримінально-процесуального права;
- запропоновано класифікацію суб'єктів функції захисту в залежності від їх інтересу у кримінальній справі і можливостей реалізації своєї функції;
- обґрунтовано обов'язковість визнання будь-якої особи, яка зазнала кримінального переслідування, суб'єктом функції захисту незалежно від результатів кримінального провадження;

удосконалено:

- поняття процесуальних функцій, як основних напрямів діяльності суб'єктів кримінального процесу; носіїв відповідних функцій залежно від спрямування (мети) тієї чи іншої функції; механізмів належної реалізації повноважень суб'єктами функції захисту;
- підходи до правової регламентації діяльності суб'єктів функції захисту;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні засади розподілу функцій в кримінальному процесі на три види: кримінальне переслідування, захист і вирішення справи по суті;
- положення про розмежування суміжних правових категорій: „захист”, „право на захист”, „функція захисту”;
- положення щодо значення функції захисту в забезпеченні підтримання законності і правопорядку в державі, реалізації права особи на захист, права на правову допомогу;

- положення про реалізацію функції захисту через надання її суб'єктам необхідних правових можливостей для доведення невинуватості особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, або приведення доказів, які підтверджують обставини, що пом'якшують її вину.

Практичне значення одержаних результатів. Дослідження містить рекомендації, спрямовані на удосконалення практичної діяльності органів досудового провадження та суду, захисників у кримінальних справах.

Теоретичні положення, узагальнення та висновки зможуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері – як підґрунтя для подальшої розробки основ інституту захисту в кримінальному процесі України (акт впровадження від “15” березня 2010 року);
- у навчальному процесі – матеріали дисертації використовуються у навчальному процесі юридичного факультету та факультету податкової міліції Національного університету державної податкової служби України при викладанні курсів „Кримінальний процес”, „Теорія судових доказів”, „Адвокатура” (акт впровадження від “29” березня 2010 року);
- у сфері правотворчості – деякі положення, сформульовані у дослідженні, прийняті до уваги Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності при доопрацюванні Проекту Кримінально-процесуального кодексу України (акт впровадження № 04-19/14-406 від “26” лютого 2010 року).

Апробація результатів дисертації. Матеріали дослідження обговорювалися на засіданні кафедри (протокол № 10 від “17” березня 2010 року), на якому дисертація схвалена і рекомендована до захисту. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки і рекомендації оприлюднено в доповідях та повідомленнях на науково-практичних конференціях і круглих столах: Регіональній міжвузівській науковій конференції молодих вчених та аспірантів “Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні” (м. Івано-Франківськ, квітень 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції „Другі Прибузькі юридичні читання” (м. Миколаїв, листопад 2006 р.); Першій звітній науковій конференції „Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи” (м. Львів, березень 2007 р.); Міжвузівській науково-теоретичній конференції „Правові реформи в Україні” (м. Київ, березень 2009 р.).

Публікації. Основні положення і висновки проведеного дослідження відображені у 5 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, затверджених ВАК України, та 4 тезах доповідей, надрукованих за матеріалами науково-практичних конференцій.

Структура роботи зумовлена предметом дослідження, метою і завданнями. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 215 сторінок, з яких 174 сторінок – основний текст, додатки (5) – на 13 сторінках, список використаних джерел (243 найменування) – на 28 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, зазначається зв'язок роботи з науковими програмами, планами, визначається об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, його методологічні та теоретичні засади, висвітлюється наукова новизна, практичне значення одержаних результатів, апробація результатів дослідження.

Розділ перший "Теоретико-правові основи функції захисту в кримінальному процесі України" складається з трьох підрозділів та присвячується огляду літератури з питань становлення та розвитку функції захисту в кримінальному процесі України, визначенню юридичного змісту функції захисту в кримінальному судочинстві та її значенню в кримінально-процесуальній діяльності.

У підрозділі 1.1. "Становлення та розвиток функції захисту" охарактеризовано кримінально-процесуальні функції (кримінального переслідування (обвинувачення), захисту, вирішення справи (правосуддя)), які правомірно відносяться до об'єктивних категорій процесуальної науки, а також проведено їх структурний аналіз. Означено складові процесуальних функцій: 1) напрями процесуальної діяльності, а не сукупність процесуальних дій окремих учасників процесу, які її складають, і не функції (повноваження) окремих правозастосовувачів. Головні напрями процесуальної діяльності, в яких проявляється вплив того чи іншого провадження на суспільні відносини визначаються його завданнями, передбаченими для відповідного процесуального права; 2) закріпленість у законодавстві, визначеність або виведення із норм, які утворюють юридичний процес.

Зазначено, що нормативна модель кримінального судочинства передбачає створення дієвих правових механізмів, здатних убезпечити особу від незаконних репресій, безпідставного втручання в її особисте життя, застосування щодо неї заходів кримінально-процесуального примусу. Однією із складових такої моделі є функція захисту та механізми її реалізації в кримінальному процесі. Автором підкреслено, що функція захисту виникає з моменту обмеження прав і свобод людини у зв'язку з кримінальним переслідуванням, спрямованим на встановлення її винуватості, а також, коли відносно цієї особи застосовані заходи, що реально обмежують свободу і особисту недоторканність, включаючи свободу пересування.

Вказано на необхідність розмежування в процесуально-правовій сфері таких понять як: правова охорона (система різних юридичних заходів з метою вберегти право від можливого порушення); право на захист (міра дозволеної поведінки особи і складна матеріально-процесуальна категорія, кожен елемент якої існує за наявності певних передумов і реалізується у специфічній процесуальній формі); сам захист (складають матеріальні і процесуальні елементи права на захист і який слід розглядати як сукупність процесуальних дій, спрямованих на реалізацію вказаного права); функція захисту (регламентований законом напрям діяльності суб'єктів захисту, наділених правом (або обов'язком) використовувати всі вказані в законі засоби і способи для охорони законних інтересів осіб).

Зазначено, що періодизація становлення і розвитку функції захисту в кримінальному процесі України відповідає етапам створення української держави і обумовлюється політико-правовою ідеологією суспільства: стародавні, античні часи, Київська Русь, перебування України у складі Литви, Польщі, Речі Посполитої, утворення УНР, радянські часи, проголошення незалежності в Україні та сучасний період, що характеризується підготовкою нового КПК України і нового Закону „Про адвокатуру”.

У підрозділі 1.2. "Юридичний зміст функції захисту в кримінальному судочинстві" визначено функцію захисту багатоаспектною діяльністю, яка виражається у: захисті від кримінального переслідування; захисті прав і охоронюваних законом інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого; запереченні проти цивільного позову. Зважаючи на співвідношення понять „захист” і „функція захисту”, окреслено двохаспектний юридичний зміст вказаної функції: 1) як напрям процесуальної діяльності відповідних суб’єктів; 2) як складова частини інституту захисту. Вважається недоцільним говорити про „матеріальний” і „формальний” зміст функції захисту. У спектрі правозахисної діяльності присутня матеріально-правова і процесуальна заінтересованість (наявність інтересу до чого-небудь, що приносить користь).

Запропоновано самостійну нормативно-правову регламентацію процесуальних функцій в КПК України, як основних напрямів діяльності суб’єктів кримінального процесу; із зазначенням носіїв відповідних функцій і визначенням спрямування (мети) тієї чи іншої функції.

Автор приходить до висновку, що основними ознаками функції захисту є: нормативність – дана функція повинна передбачатись процесуальними нормами КПК; предметна визначеність – об’єктивним критерієм для визначення функції захисту слугують особливості правовідносин, що виникають між учасниками кримінального провадження під час реалізації даної функції; цільова спрямованість – дає можливість визначити процесуальні дії за напрямом та бажаним результатом в галузі правового регулювання правозахисних відносин; стабільність – означає, що дана функція діє на всіх стадіях провадження; взаємозв’язок та взаємозалежність з іншими процесуальними функціями – означає, що функції в кримінальному процесі не розрізнені, а знаходяться в цілісній системі і породжують одна одну.

У підрозділі 1.3. "Значення функції захисту в кримінально-процесуальній діяльності" вказується, що інститут захисту є однією із гарантій забезпечення законності під час кримінального провадження. Функція захисту покликана сприяти обґрунтованому вирішенню кожної справи. Її роль полягає і в можливості реалізувати право особи на правову допомогу, зокрема, з боку професійного адвоката або іншого фахівця в галузі права. Реальне виконання функції захисту – необхідна передумова встановлення істини у кримінальній справі, правильного з’ясування її фактичних обставин, покарання тільки дійсного правопорушника і в міру його дійсної вини. Наявність даної функції дозволяє у повній мірі реалізувати такі важливі принципи як: змагальність, презумпція невинуватості, забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному, засудженому (виправданому) права на захист. Вона виступає одним із критеріїв моральності суспільства і юридичної

етики осіб, які захищають права, свободи та законні інтереси інших, а також узгоджує норми національного законодавства з міжнародно-правовими стандартами захисту прав особи.

Дисертант зазначає, що дослідження функції захисту сприяє не лише удосконаленню всієї системи правового захисту людини, але й дозволяє забезпечити об'єднання нормативних актів всього процесуального права, теорії процесуальних функцій, виробити єдині норми для близьких за метою правових інститутів, виключити можливість нормативного дублювання, що, у свою чергу, полегшить застосування і вивчення законодавства про правовий захист людини в Україні. Формування функції захисту уявляється необхідним пов'язувати методологічно з питаннями формування правового порядку, правових засобів її забезпечення, оскільки правильно підібрані і перевірені практикою засоби створюють загальні, гарантовані державою і суспільством можливості упорядкування соціальних зв'язків в цілому і, в даному випадку дозволяють побудувати реальну ситуацію процесуально-правового захисту особи.

Розділ другий "Суб'єкти функції захисту в кримінальному процесі України" складається з трьох підрозділів і присвячений визначенню поняття суб'єктів функції захисту, характеристиці та аналізу їх видів, дослідженню актуальних питань діяльності захисника, як основного суб'єкта функції захисту, а також інших суб'єктів досліджуваної функції.

У підрозділі 2.1. "Поняття і види суб'єктів функції захисту" вказується, що захист в кримінальному процесі слід розглядати в двох аспектах: захист від кримінального переслідування (обвинувачення з боку держави чи потерпілого) і захист законних державних інтересів. Другий аспект є ширшим, оскільки всі суб'єкти кримінального процесу захищають той чи інший інтерес – особистий, державний або конкретної особи (групи осіб). Захист, як процесуальна функція, похідний від кримінального переслідування, спрямований лише на особу, яка переслідується з боку держави, а у випадку завдання фізичної, матеріальної чи моральної шкоди іншій особі, ще й з боку потерпілого.

Зазначене дозволяє стверджувати, що функцію захисту здійснюють: підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений, виправданий, особа, щодо якої вирішується (вирішено) питання про застосування примусових заходів медичного характеру чи примусових заходів виховного характеру, особа, щодо якої закрито кримінальну справу або відмовлено у її порушенні; захисник та законний представник вказаних осіб; цивільний відповідач, його представник.

Автор приходить до висновку, що вказаних осіб можна об'єднати у дві групи, враховуючи категорію їх інтересу:

1) особи, які захищають власні інтереси – підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений, виправданий, особа, стосовно якої вирішується (вирішено) питання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, особа, стосовно якої закрито провадження у кримінальній справі, цивільний відповідач;

2) особи, які відстоюють інтереси інших осіб – захисник, законний представник, представник цивільного відповідача.

Крім того, зважаючи на можливість реалізації функції захисту під час кримінального провадження, серед суб'єктів даної функції слід виділяти:

1) осіб, які можуть реалізувати захист у повному обсязі (незважаючи на випадки обов'язкового призначення захисника);

2) осіб з обмеженими можливостями щодо самостійної реалізації захисту через особливості психофізичного розвитку – вікових і за станом здоров'я: малолітні й неповнолітні та неосудні особи. Участь захисника у кримінальних справах і поряд з особою, чиї інтереси він представляє, і у випадках обов'язкової його участі, не виключає можливості представлених осіб здійснювати функцію захисту. Отже, вивчення характеру взаємозв'язку процесуальних функцій і їх носіїв повинно базуватися на використанні методу структурно-функціонального аналізу.

У підрозділі 2.2. "Захисник як основний суб'єкт функції захисту" досліджено процесуальне положення (статус) захисника у кримінальній справі, наведено характеристику інституту захисника у кримінальному провадженні, який виступає однією із гарантій законності такого провадження, гарантій прав і свобод осіб, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування (обвинувачення). Окреслено завдання захисника, основним з яких є встановлення балансу між приватними і публічними інтересами з метою здійснення ефективного захисту.

Обґрунтовано, що до процесуального статусу захисника має входити встановлення: його прав і обов'язків під час здійснення кримінального провадження, порядку допуску до участі у такому провадженні (випадки обов'язкової участі), реальної можливості здійснювати захист особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування (обвинувачення).

Проведено аналіз проблемних питань діяльності захисника у кримінальній справі: нормативного закріплення процесуального статусу захисника-фахівця в галузі права; випадки призначення захисника; оплати захисника за призначенням; надання безоплатної правової допомоги; врегулювання прийняття захисту; оскарження відмови особи, що проводить розслідування чи суду у допуску до участі у кримінальній справі захисника; обов'язкової участі захисника при першому роз'ясненні прав підозрюваному, обвинуваченому; ролі захисника в процесі доказування; наділення захисника правом ознайомлюватись з матеріалами, якими обґрунтовується не тільки затримання чи обрання запобіжного заходу або пред'явлення обвинувачення, а й порушення провадження у справі щодо конкретної особи (відмови у порушенні провадження, закриття кримінальної справи, якщо це стосується інтересів підзахисного); відмови захисника-адвоката від участі у справі; процесуальної самостійності захисника.

Зважаючи на нормативну нерегульованість прийняття захисту в кримінальному провадженні і спірність визначення моменту такого прийняття, автором зазначається, що прийняття захисту має процесуальне вираження, зазначене в ст. 44 КПК України, тобто наявність документів, що підтверджують повноваження захисника і свідчать про те, що він прийняв захист. Однак, як у випадках запрошення, так і призначення, реальна участь захисника в справі залежить від винесення суб'єктом, що веде процес, постанови про допуск.

У підрозділі вказано на недосконалість окремих положень проекту КПК України (реєстр. № 1233 від 13.12. 2007 р.). Так, у ст. 55 вказаного проекту, на думку автора, безпідставно вилучено право захисника брати участь у слідчих діях. У зв'язку з цим, пропонується змінити редакцію п. 4 ч. 2 ст. 55 Проекту КПК, зазначивши: „Захисник має право брати участь у слідчих діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого і при провадженні інших слідчих дій, що проводяться за їхньою участю чи за їхнім клопотанням або клопотанням самого захисника – з дозволу особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора”, і далі за текстом: „при проведенні слідчих дій ставити питання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення слідчої дії, які заносяться до протоколу”. А в п. 3 ч. 2 ст. 55 Проекту КПК необхідно зазначити, що з моменту допуску до участі у справі захисник має право ознайомлюватися з матеріалами, якими обґрунтовується не тільки затримання чи обрання запобіжного заходу або пред'явлення обвинувачення, а й порушення провадження у справі щодо конкретної особи.

У підрозділі 2.3. "Інші суб'єкти функції захисту" проведена умовна класифікація інших суб'єктів та досліджено проблемні питання реалізації цими суб'єктами функції захисту. Зокрема, вказується, що незважаючи на вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності і визнання її суб'єктом злочину або, навпаки, закриття справи щодо неї, особа, яка вступає у кримінально-процесуальні правовідносини з метою уникнення негативних наслідків у вигляді кримінального покарання – визнається суб'єктом функції захисту. Ознаки суб'єкта злочину, особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, не впливають на визнання цієї особи суб'єктом функції захисту, обумовленої наявністю кримінально-процесуальних правовідносин і правом на захист. Наявність неповної правосуб'єктності у особи не означає, що вона не є суб'єктом функції захисту. Така особа не може самостійно, у повному обсязі реалізувати дану функцію, що компенсується участю у справі законного представника і захисника.

На відміну від інших суб'єктів функції захисту, які захищають особисті інтереси, цивільним відповідачем може бути і юридична особа. Для визнання будь-якої особи цивільним відповідачем у кримінальній справі обов'язковою умовою є володіння нею повною правосуб'єктністю.

Пропонується в КПК України (ст. 32) нормативно виділити спеціальні положення щодо законних представників: а) неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених, потерпілих і свідків; б) осіб, відносно яких ведеться провадження про застосування до них примусових заходів медичного характеру; в) осіб, які через фізичні або психічні вади не здатні самі забезпечити захист своїх прав і законних інтересів, особливо виділивши при цьому безпорадних потерпілих по кримінальних справах.

Крім того, законодавчого врегулювання потребує участь представників при вирішенні питань, що виникають на стадії виконання рішень суду.

Зроблено висновок, про необхідність внесення змін до ст. 51 КПК, якими визначити, що цивільним відповідачем є фізична або юридична особа, яка несе відповідно до цивільного законодавства відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями обвинуваченого, і яка за наявності вказаних у законі умов

притягується в установленому порядку до участі в кримінальній справі. Далі слід перерахувати, хто може бути цивільним відповідачем.

Розділ третій "Проблеми реалізації функції захисту на різних стадіях кримінального процесу" складається з трьох підрозділів та присвячений розкриттю поняття та гарантій реалізації функції захисту в кримінальному процесі, дослідженню актуальних питань здійснення захисту під час досудового та судового провадження у кримінальній справі, аналізу реалізації функції захисту при оскарженні рішень суду у кримінальних справах.

У підрозділі 3.1. "Поняття і гарантії реалізації функції захисту в кримінальному процесі" зазначається, що функція захисту в кримінальному процесі реалізується через надання її суб'єктам необхідних правових можливостей для доведення невинуватості особи у вчиненні злочину або приведення доказів, які підтверджують обставини, що пом'якшують її вину чи виключають кримінальне провадження у справі.

До кримінально-процесуальних гарантій, які забезпечують реалізацію функції захисту слід віднести: принципи кримінального провадження; процесуальну форму; стадійність кримінального процесу; процесуальні права і обов'язки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності; порядок доказування у кримінальній справі; порядок оскарження дій і рішень у кримінальній справі; строки кримінального провадження; нагляд прокурора за дотриманням законності під час кримінального провадження; порядок виконання рішень суду у кримінальній справі; заходи процесуального впливу та ін. Всі вказані гарантії діють у комплексі. Вони створюють умови для правомірної реалізації функції захисту.

До засобів і способів, завдяки яким здійснюється функція захисту в кримінальному процесі, слід віднести: участь у слідчих діях; подання скарги на дії і рішення органу досудового розслідування, прокуратури чи суду; оскарження дій захисника; заявлення клопотань; подання доказів; застосування захисником науково-технічних засобів; опитування громадян захисником; давання показань підозрюваним (обвинуваченим, підсудним).

У підрозділі 3.2. "Здійснення захисту під час досудового та судового провадження у кримінальній справі" проведено аналіз проблемних питань реалізації функції захисту та вказується, що вона здійснюється її суб'єктами на будь-якій стадії кримінального провадження, але зміст нормативно-правових і практичних можливостей її реалізації є різним. Функція захисту виникає одночасно з функцією кримінального переслідування (обвинувачення) і здійснюється паралельно з нею на всіх етапах руху кримінальної справи.

Автором вносяться пропозиції щодо розширення в законі поняття підозрюваного з тим, щоб надати процесуального статусу підозрюваного особам, щодо яких порушена кримінальна справа; відмовлено в порушенні кримінальної справи з nereабілітуючих обставин; закрито кримінальну справу з таких же підстав без пред'явлення обвинувачення. Крім того, пропонується підозрюваними визнавати також осіб, які з'явилися з повинною.

З метою належного функціонування принципу диспозитивності та змагальності у КПК України потребує нормативного закріплення положення про включення

захисника в коло учасників кримінального судочинства, які наділені правом ініціювати визнання доказів недопустимими, а також про те, що у випадку зізнання підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину у відсутності захисника і відмови від нього в майбутньому за мотивами вчиненого на нього тиску, вважати показання, отримані раніше, недопустимими. У зв'язку із чим пропонується доповнити відповідними положеннями ст. ст. 73, 74 КПК України.

Зазначається, що більш ефективній реалізації функції захисту в кримінальному процесі України сприятиме передбачення в Законі України „Про адвокатуру” відповідних положень про „добросовісну” рекламу адвокатських послуг, введення у практику реєстрів адвокатів, що діють на території тієї чи іншої адміністративної одиниці, які повинні пред'являтися підозрюваному, обвинуваченому разом із пам'яткою про його процесуальні права та обов'язки.

Для більш повної реалізації права на захист, необхідно надати можливість подавати заяви, вносити клопотання, скарги на будь-які дії слідчого під час допиту. Для цього ст. 48 КПК України пропонується доповнити положенням, в якому вказати, що захисник, який бере участь у допиті підозрюваного (обвинувачуваного), має право роз'яснити підзахисному значення поставлених питань, клопотатися перед слідчим про надання перерви для консультації з підзахисним, задавати питання слідчому та підозрюваному (обвинувачуваному), робити заяви й оскаржувати дії щодо допиту, вимагати уточнення й доповнення протоколу допиту.

Пункт 5 ст. 45 КПК потребує доопрацювання щодо призначення обов'язкового захисника при провадженні справи про застосування примусових заходів медичного характеру. Потрібно зазначити, що призначення захисника з моменту встановлення душевної хвороби не зовсім сприяє захисту обвинуваченого, оскільки, як правило, самий факт встановлення такої хвороби відбувається після проведення судово-медичної або судово-психіатричної експертизи.

Засобами реалізації функції захисту в судовому розгляді є позиція і версія захисту. Методика захисту складається з: обставин, які підлягають доказуванню у кримінальній справі; типових захисних ситуацій, версій і планування; особливостей участі захисника у доказуванні і при провадженні окремих процесуальних, слідчих дій. Функція захисника обмежується предметом і межами захисту.

У підрозділі 3.3. "Реалізація функції захисту при оскарженні рішень суду у кримінальних справах" досліджуються особливості здійснення функції захисту в апеляційній та касаційній інстанціях, у виключному провадженні.

Здійснено аналіз проблемних питань реалізації функції захисту на вказаних стадіях кримінального процесу та чинного законодавства, законопроектів, що регламентують правозахисну діяльність. На основі проведеного дослідження автор приходить до висновку, що більш ефективній реалізації функції захисту у кримінальному процесі України сприяє безпосередня участь в процесі захисника-адвоката. Підтримується позиція В. Т. Маляренка про те, що неможливість оскарження постанови про усунення захисника від участі у справі (ст. 61-1 КПК України), призводить до грубого порушення права засудженого на захист.

Зазначається, що нормативного закріплення потребує положення, згідно якого факт участі захисника у суді апеляційної інстанції має бути обов'язковим у

кримінальних справах, незалежно від погіршення чи поліпшення становища засудженого (виправданого), оскільки сам факт погіршення, як вимагає абз. 2 ст. 45 КПК України, може бути встановлений лише за рішенням апеляційного суду після розгляду апеляційної скарги.

У новому КПК України пропонується передбачити норму, згідно якої у вирішенні питання про проведення судового слідства в рамках апеляційного провадження має бути обов'язково заслухана думка захисника та при проведенні такого слідства обов'язково слід забезпечити можливість доведення або спростування доказів чи свідчень з боку захисту.

Підкреслено проблемність вирішення питання щодо подання до касаційної інстанції записів захисника, які стосуються опитування того чи іншого свідка, не допитаного у суді першої інстанції, на підставі ст. 393 КПК України. Автором вказується на відмінність мети участі захисника в суді першої інстанції та при касаційному перегляді кримінальної справи. В останньому випадку діяльність захисника спрямована на критику тих мотивів, якими керувався суд при ухваленні вироку, на доведення його незаконності або необґрунтованості.

ВИСНОВКИ

У висновках на основі проведеного комплексного й системного дослідження питань, що пов'язані з реалізацією функції захисту в кримінальному процесі України, сформульовано теоретичні положення та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та практичної діяльності органів досудового провадження, суду, захисників у кримінальних справах.

1. Встановлено, що характерними рисами функцій, як напрямів процесуальної діяльності її суб'єктів, в кримінальному провадженні є: законодавче закріплення, домінування при визначенні правового статусу учасників кримінального провадження, обумовленість його завданнями, здійснення суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності. Кримінально-процесуальними функціями виступають: кримінальне переслідування, захист і вирішення справи по суті.

2. Розкрито періоди становлення і розвитку функції захисту в кримінальному процесі України й зазначено, що вони відповідають етапам створення української держави та обумовлюються політико-правовою ідеологією суспільства. Функція захисту знайшла своє відображення у Руській Правді і в усіх наступних пам'ятках права, які діяли на території України в польсько-литовську добу, козацький та гетьманський періоди, в часи імперського панування і в радянську епоху. Незважаючи на відсутність нормативно-правового закріплення понять: „кримінально-процесуальні функції”, „функція захисту”, ці категорії властиві і сучасному кримінальному процесу, спрямованому на втілення міжнародно-правових норм.

3. Вказано на розмежування правових категорій: „охорона” – як система різних юридичних заходів з метою вберегти право від можливого порушення; „право на захист” – як міра дозволеної поведінки особи і як складна матеріально-процесуальна категорія, кожен елемент якої існує за наявності певних передумов і реалізується у

специфічній процесуальній формі; „захист” – який складають матеріальні і процесуальні елементи права на захист і який слід розглядати як сукупність процесуальних дій, спрямованих на реалізацію вказаного права; і „функція захисту” – регламентований законом напрям діяльності суб’єктів захисту, наділених правом (або обов’язком) використовувати всі вказані в законі засоби і способи для охорони законних інтересів осіб. Юридичний зміст останньої пропонується розглядати в двох аспектах: як певну процесуальну діяльність і як інститут кримінально-процесуального права. Основними ознаками функції захисту є: нормативність, предметна визначеність, цільова спрямованість, стабільність, взаємозв’язок та взаємозалежність з іншими процесуальними функціями. Зважаючи на вищевказане, пропонується включити до кримінально-процесуального закону норму, яка б давала визначення процесуальних функцій, як основних напрямів діяльності суб’єктів кримінального провадження; зазначала б носіїв відповідних функцій і визначала б спрямування (мету) тієї чи іншої функції.

4. З’ясовано значення функції захисту в кримінальному процесі, яке полягає у забезпеченні: законності і правопорядку в державі, змагальності і рівності сторін, презумпції невинуватості; виконання завдань кримінального судочинства; реалізації права на захист і у зв’язку з цим реалізації однієї із функцій держави; реалізації права на правову допомогу; моральності суспільства і юридичної етики осіб, які захищають права, свободи та законні інтереси інших осіб; узгодженість норм національного законодавства з міжнародно-правовими стандартами захисту особи.

5. Вказано на те, що оскільки відсутнє законодавче визначення поняття осіб, які залучаються до кримінально-процесуальних правовідносин, необхідно закріпити нормативно і оперувати такими правовими категоріями як: суб’єкти кримінального провадження (учасники кримінально-процесуальних правовідносин) і сторони кримінального провадження (суб’єкти тієї чи іншої функції).

Зважаючи на двоаспектний підхід до поняття „захист” у кримінальному процесі, констатується, що функція захисту (вужче розуміння) здійснюється: підозрюваним, обвинуваченим, підсудним, засудженим, виправданим, особою, щодо якої вирішується (вирішено) питання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, особою, стосовно якої проводилась попередня перевірка чи закрито провадження у справі, їхніми захисниками та законними представниками, цивільним відповідачем та його представником.

6. Запропоновано, враховуючи категорію інтересу, суб’єктів функції захисту поділяти на групи: 1) які захищають власні інтереси – підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений, виправданий, особа, щодо якої вирішується (вирішено) питання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, особа, стосовно якої закрито провадження у справі, цивільний відповідач; 2) які відстоюють інтереси інших осіб – захисник, законний представник осіб першої групи. Крім того, зважаючи на можливість реалізації функції захисту під час кримінального провадження, серед суб’єктів даної функції слід виділяти: 1) осіб, які можуть реалізувати право на захист самостійно і у повному обсязі (наділені повною правосуб’єктністю) і 2) осіб з обмеженою можливістю щодо самостійної реалізації захисту через особливості психофізичного розвитку – вікові і

за станом здоров'я: малолітні й неповнолітні, та неосудні особи. Участь захисника поряд з особою, чії інтереси він представляє, не виключає можливості представлених осіб здійснювати функцію захисту.

Стверджується, що ознаки суб'єкта злочину, особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, не впливають на визнання цієї особи суб'єктом функції захисту, обумовленої наявністю кримінально-процесуальних правовідносин і правом на захист. Наявність неповної правосуб'єктності у особи не означає, що вона не є суб'єктом функції захисту. Така особа не може самостійно, у повному обсязі реалізувати дану функцію, що компенсується участю у справі законного представника і захисника.

7. Наголошується на тому, що невирішеними на сьогоднішній день залишаються питання: нормативного закріплення процесуального статусу захисника-фахівця в галузі права; випадки призначення захисника; оплати захисника за призначенням; надання безоплатної правової допомоги; врегулювання прийняття захисту; оскарження відмови особи, що проводить розслідування чи суду у допуску до участі у кримінальній справі захисника; обов'язкової участі захисника при першому роз'ясненні прав підозрюваному, обвинуваченому; ролі захисника в процесі доказування; наділення захисника правом ознайомлюватись з матеріалами, якими обґрунтовується не тільки затримання чи обрання запобіжного заходу або пред'явлення обвинувачення, а й порушення провадження у справі щодо конкретної особи (відмови у порушенні провадження, закриття кримінальної справи, якщо це стосується інтересів підзахисного); відмови захисника-адвоката від участі у справі; процесуальної самостійності захисника.

8. Вказано на те, що законодавчого врегулювання потребують: випадки участі законних представників у кримінальному провадженні (неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених, потерпілих і свідків; осіб, відносно яких ведеться провадження про застосування до них примусових заходів медичного характеру; осіб, які через фізичні або психічні вади не здатні самі забезпечити захист своїх прав і законних інтересів); участь представників при вирішенні питань, що виникають на стадії виконання рішень суду; законне правонаступництво в кримінальному процесі як різновид законного представництва, яке являє собою представництво прав та законних інтересів померлого підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, цивільного відповідача з метою їх реабілітації; і померлого потерпілого, цивільного позивача або свідка.

9. Обґрунтовується деліктна відповідальність цивільного відповідача у кримінальному процесі, а також внесення змін до ч. 1 ст. 51 КПК України: „Цивільним відповідачем є фізична або юридична особа, яка відповідно до цивільного законодавства несе відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями обвинуваченого, і яка за наявності вказаних у законі умов притягується в установленому порядку до участі у кримінальній справі”.

10. Встановлено, що функція захисту в кримінальному процесі реалізується через надання її суб'єктам необхідних правових можливостей для доведення невинуватості особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, або приведення доказів, які підтверджують обставини, що пом'якшують її вину.

Засобами забезпечення досягнення завдань кримінального провадження є кримінально-процесуальні гарантії.

11. Вказано на форми реалізації функції захисту, які залежать від характеру дій її суб'єктів, міри їхньої юридичної заінтересованості. Зазначається, що форма реалізації даної функції може мати добровільний або примусовий характер, а також може бути індивідуальною чи колективною, повною або обмеженою. Функція захисту реалізується на всіх стадіях кримінального провадження, по мірі руху кримінальної справи. Водночас, наголошується на тому, що зміст нормативно-правових і практичних можливостей у суб'єктів функції захисту є різним, що обумовлюється моментом виникнення даної функції.

12. Встановлено, що засобами і способами, завдяки яким здійснюється функція захисту в кримінальному процесі, є: участь у слідчих діях; подання скарги на дії і рішення органу досудового розслідування, прокуратури чи суду; оскарження дій захисника; заявлення клопотань; подання доказів; застосування захисником науково-технічних засобів; опитування громадян захисником; давання показань підозрюваним, обвинуваченим, підсудним. Засобами реалізації функції захисту у судовому розгляді кримінальної справи є позиція і версія захисту.

13. Обґрунтовано внесення змін і доповнень до чинного кримінально-процесуального законодавства та до проекту КПК України (реєстр. № 1233):

- до ст. ст. 73, 74 КПК – щодо наділення захисника правом ініціювати визнання доказів недопустимими, зокрема, у випадку зізнання підозрюваного (обвинуваченого) у вчиненні злочину за відсутності захисника і відмови від нього у майбутньому;

- до ст. 48 КПК – щодо розширення прав захисника при допиті: роз'яснювати підзахисному значення поставлених запитань, вносити клопотання про надання перерви для консультації з підзахисним, задавати запитання слідчому та підзахисному, робити заяви і приносити скарги на дії щодо допиту, вимагати уточнення й доповнення протоколу допиту; щодо участі захисника у судовому розгляді: „захисник підсудного подає предмети, письмові документи й інші докази, які мають відношення до справи, які суд зобов'язаний приєднати до справи, заявляє клопотання про витребування і приєднання до справи нових доказів, бере участь у дослідженні доказів, висловлює думку щодо клопотань інших учасників судового розгляду, викладає свою думку щодо обвинувачення, меж його доведення, про обставини, що пом'якшують покарання чи виправдовують підсудного, висловлює суду пропозицію про застосування кримінального закону, призначення покарання, а також з інших питань, що виникають під час судового розгляду”;

- до п. 5 ст. 45 КПК – щодо моменту участі захисника при провадженні у справі про застосування примусових заходів медичного характеру;

- до ч. 2 ст. 45 КПК – щодо неможливості ставити обов'язкову участь захисника у суді апеляційної інстанції у залежність від погіршення становища засудженого (виправданого);

- до ч. 2 ст. 61 КПК – шляхом доповнення новою підставою п. 3: „у випадку заяви захисником клопотання про допит його як свідка про обставини, що стали йому відомі при виконанні обов’язків захисника”;
- приведення змісту ст. 266 КПК у відповідність із п.п. 8, 13 ч. 2 ст. 48 КПК;
- у проекті КПК України – передбачити положення, згідно якого при вирішенні питання про проведення судового слідства в рамках апеляційного провадження обов’язково заслуховується думка захисника і забезпечується можливість доведення або спростування доказів чи свідчень з боку захисту;
- у Законі України „Про адвокатуру” – усунути обмеження професійної адвокатської діяльності в частині захисту прав та законних інтересів підзахисного; надати можливість захиснику оскаржувати до суду будь-яке рішення органів досудового розслідування та рішення суду в апеляційному порядку, які обмежують його професійні та процесуальні права; закріпити положення про „добросовісну” рекламу адвокатських послуг, про реєстри адвокатів, що діють на території тієї чи іншої адміністративно-територіальної одиниці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шнягін О. Г. Зміст права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та засудженого на захист згідно українського законодавства / О. Г. Шнягін // Наше право. – 2004. – № 3. – С. 82–87.
2. Шнягін О. Г. Поняття та співвідношення цілей та завдань захисту, їх місце у системі загальних завдань кримінального судочинства / О. Г. Шнягін // Наше право. – 2005. – № 4. – С. 65–70.
3. Шнягін О. Г. Захисні можливості експертизи при здійсненні захисту у справах по злочинах проти життя та здоров’я особи / О. Г. Шнягін // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наук. статей. – 2006. – Вип. XVI. – С. 274–283.
4. Шнягін О. Г. Правові основи тактики захисту у кримінальних справах: поняття, зміст та значення / О. Г. Шнягін // Наше право. – 2006. – № 2. – С. 55–61.
5. Шнягін О. Г. Поняття і гарантії реалізації функції захисту в кримінальному процесі України / О. Г. Шнягін // Вісник Академії управління Міністерства внутрішніх справ. – 2010. – № 1. – С. 223–233.
6. Шнягін О. Г. Збір та подання доказів у справах по злочинах проти життя та здоров’я особи / О. Г. Шнягін // Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні : матеріали VI-ї Регіон. міжвуз. наук. конф. молодих вчених та аспірантів, 22 квіт. 2005 р. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 272–279.
7. Шнягін О. Г. Прийняття і реалізація рішення захисником у кримінальній справі / О. Г. Шнягін // ПРАВО ХХІ СТОЛІТТЯ: СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ : зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. „Другі

Прибузькі юридичні читання”, 24–25 листоп. 2006 р. / під ред. : В. І. Терентьєва, О. В. Козаченка. – Миколаїв, 2006. – С. 496–500.

8. Шнягін О. Г. Подання захисником клопотання про призначення судово-психологічної експертизи у справах по злочинах проти життя та здоров'я особи / О. Г. Шнягін // Державотворення та правотворення в Україні : проблеми та перспективи : матеріали перш. звіт. наук. конф., 2 берез. 2007 р. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – С. 232–235.

9. Шнягін О. Г. Проблемні питання реалізації функції захисту в кримінальному процесі України: порядок запрошення та призначення захисника / О. Г. Шнягін // Правові реформи в Україні : матеріали Міжвуз. наук.-теор. конф., 31 берез. 2009 р. – К. : Київський національний університет внутрішніх справ, 2009. – С. 173–175.

АНОТАЦІЇ

Шнягін О. Г. Реалізація функції захисту в кримінальному процесі України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Академія управління Міністерства внутрішніх справ. – Київ, 2010.

Дисертація присвячена комплексному вивченню теоретичних та практичних проблем реалізації функції захисту в кримінальному процесі України, а також вдосконаленню законодавства України, що регулює діяльність суб'єктів функції захисту в кримінальному процесі.

Досліджено питання становлення і розвитку функції захисту в кримінальному процесі, поняття вказаної функції, її місця та ролі в кримінальному судочинстві, співвідношення правових категорій „захист”, „право на захист”, „функція захисту”, характеристики суб'єктів функції захисту, визначення їх повноважень та можливостей реалізації останніх на різних стадіях кримінально-процесуальної діяльності, процесуального статусу захисника.

Запропоновано науково обґрунтовані проекти змін та доповнень до законодавства України за темою дисертації.

Ключові слова: захист, право на захист, функція, суб'єкти функції захисту, захисник, реалізація функції захисту.

Шнягин А. Г. Реализация функции защиты в уголовном процессе Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Академия управления Министерства внутренних дел. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена комплексному изучению теоретических и практических проблем реализации функции защиты в уголовном процессе Украины,

а также усовершенствованию законодательства Украины, что регулирует деятельность субъектов защиты в уголовном процессе.

Исследовано вопрос становления и развития функции защиты в уголовном процессе, понятие указанной функции, ее места и роли в уголовном судопроизводстве, соотношение правовых категорий „защита”, „право на защиту”, „функция защиты”, характеристики субъектов функции защиты, определения их полномочий и возможностей реализации последних, на разных стадиях уголовно-процессуальной деятельности, процессуального статуса защитника.

Выяснено значение функции защиты в уголовном процессе, которое заключается в обеспечении: законности и правопорядка в государстве, состязательности и равенстве сторон, презумпции невиновности; выполнения заданий уголовного судопроизводства; реализации права на защиту и в связи с этим реализации одной из функций государства; реализации права на правовую помощь; нравственности общества и юридической этики лиц, которые защищают права, свободы и законные интересы других лиц; согласованности норм национального законодательства с международно-правовыми стандартами защиты личности.

Обращено внимание на то, что функция защиты в уголовном процессе реализуется через предоставление ее субъектам необходимых правовых возможностей для доказательства невиновности лица, относительно которого осуществляется криминальное производство, или предоставление доказательств, которые подтверждают обстоятельства, смягчающие его вину. Средствами обеспечения достижения заданий уголовного производства являются уголовно-процессуальные гарантии.

Указаны формы реализации функции защиты, которые зависят от характера действий ее субъектов, меры их юридической заинтересованности. Отмечается, что форма реализации данной функции может иметь добровольный или принудительный характер, а также может быть индивидуальной или коллективной, полной или ограниченной. Функция защиты реализуется на всех стадиях уголовного производства, по мере продвижения уголовного дела. В то же время, отмечается, что содержание нормативно-правовых и практических возможностей у субъектов функции защиты является разным, что обуславливается моментом возникновения данной функции.

Доказано, что средствами и способами, благодаря которым осуществляется функция защиты в уголовном процессе, является: участие в следственных действиях; представление жалобы на действия и решения органа досудебного расследования, прокуратуры или суда; обжалование действий защитника; заявление ходатайств; представление доказательств; применение защитником научно-технических средств; опрос граждан защитником; дача показаний подозреваемым, обвиняемым, подсудимым. Средствами реализации функции защиты в судебном разбирательстве уголовного дела является позиция и версия защиты.

Предложены научно обоснованные проекты изменений и дополнений к законодательству Украины по теме диссертации.

Ключевые слова: защита, право на защиту, функция, субъекты функции защиты, защитник, реализация функции защиты.

Shnyagin O. G. Realization functions of defence in the criminal process of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for the candidate degree of legal sciences in specialty 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensic examination; operative-investigation activity. – Academy of management of Ministry of internal affairs, Kyiv, 2010.

A dissertation was devoted to the complex study of theoretical and practical problems of realization of function of defence in the criminal process of Ukraine, and also perfection of legislation of Ukraine which regulates activity of subjects of function of defence in a criminal process.

Investigational question of becoming and development of function of defence in a criminal process, concept of the indicated function, its place and role, in the criminal legal proceeding, correlation of legal categories „defence”, „right of defence”, „function of defence”, description of subjects of function of defence, determination of their plenary powers and marketabilities last, on the different stages criminally judicial activity, judicial status of defender.

Scientifically grounded projects of changes and additions to the legislation of Ukraine after the dissertation theme are offered.

Key words: defence, right of defence, function, subjects of function of defence, defender, realization functions of defence.